

Α. Κελεσίδου-Γαλανοῦ, *Ἡ ἔννοια τῆς σωτηρίας στὴν πλατωνικὴ πολιτικὴ φιλοσοφία*, Πρόλογος Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Ἀθῆναι, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (Κέντρον Ἑρέυνας τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας) 1982, 114 σελ.

Ἡ κυρία Ἀννα Κελεσίδου-Γαλανοῦ, πολὺ γνωστὴ καὶ διακεκριμένη συγγραφεὺς ἀξιόλογων φιλοσοφικῶν ἐργασιῶν, συνεχίζοντας τὶς σημαντικὲς ἐρευνὲς τῆς πάνω στὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία μᾶς προσφέρει μὲ τὸ βιβλίο αὐτό, ποὺ εἶναι καρπὸς τῆς πολυετοῦς ἀναστροφῆς τῆς μὲ τὰ κείμενα τοῦ Πλάτωνος, μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ ζωντανὴ εἰκόνα ὀρισμένων παντοτινῆς ἀξίας θέσεων τοῦ μεγάλου αὐτοῦ φιλοσόφου πάνω σὲ θεμελιώδη προβλήματα τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἓνας διακαῆς πόθος, ἓνα συνεχὲς μέλημα ποὺ βασάνιζε τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος σ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς πολυτάραχης ζωῆς του ἦταν ἡ πραγματοποίηση τῆς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ διόρθωση τῶν «κακῶς κειμένων», ἡ ὀρθὴ ὀργάνωση τῆς πολιτείας, ἡ σύλληψη ἑνὸς τέλειου κοινωνικοῦ συστήματος, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἀνταποκριθεῖ στὰ ἰδανικὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εὐτυχίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Κατὰ τὴν προσπάθεια τῆς ἐπιτεύξεως τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν σκοπῶν ὁ Πλάτων ξεκίνησε ἀπὸ πολλὰς ὀρθὰς σκέψεις, ἀλλὰ τελικὰ ἐφθασε ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ πυθαγορισμοῦ, τῆς ὁρησκευτικότητάς του καὶ τοῦ μεταφυσικοῦ δυϊσμοῦ ποὺ ἐκφράζεται στὴν περίφημη θεωρία τῶν ἰδεῶν σὲ ὀρισμένες «οὐτοπιστικὲς» καὶ ἀριστοκρατικὲς ἀντιλήψεις, ποὺ συναντοῦμε στὴν *Πολιτεία* του καὶ ἰδίως στὸ γερωνικό ἐργο του, τοὺς *Νόμους*.

Στὸ παρὸν βιβλίο ἡ συγγραφεὺς δὲν ἐπιχειρεῖ περιγραφή τῶν θεσμῶν καὶ τῆς πρακτικῆς ὀργάνωσης τῆς πλατωνικῆς πολιτείας, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἐκθέσει ἀρχικὰ τὴ διαλεκτικὴ μέθοδο καὶ τὸν ἀντιδογματισμὸ τοῦ Πλάτωνος, παρουσιάζει συνθετικὰ τὶς βασικὲς ιδέες τοῦ φιλοσόφου αὐτοῦ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ἠθικῆς διαπαιδαγωγίσεως τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς καλλιέργειας τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς του, ποὺ ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πολιτείας, γιὰ τὴ ματαίωση τοῦ κινδύνου τῆς πτώσης καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς.

Ὅπως πολὺ ὀρθὰ ἐκθέτει ἡ συγγραφεὺς στὸ εἰσαγωγικὸ τῆς κεφάλαιο, ὁ Πλάτων εἶναι παιδὶ τοῦ Παρμενίδη ὡς πρὸς τὴ λογικὴ τῆς ἀφαίρεσης καὶ τὴν τάση τῆς ὑπέρβασης τοῦ ὕλικου κόσμου, καὶ παιδὶ τοῦ Σωκράτη ὡς πρὸς τὴν ἐπίμονη πνευματικὴ περιέργεια. Οὐσία τοῦ πλατωνισμοῦ εἶναι ἡ ὁρμὴ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἀληθινό, ὁ κριτικὸς ἐλεγχος, ἡ ζωντανὴ σκέψη, ἡ διαλεκτικὴ ἐρευνα ποὺ δὲν ἔχει τέρμα καὶ σκοπεῖ νὰ βγάλει τὴ ψυχὴ (τὸ πνεῦμα) ἀπὸ τὸ σκοτάδι. Ὁ Πλάτων ξεκινᾷ πάντα ἀπὸ τὴν ἀπορία, ἀντιμάχεται τὴν ἔτοιμη καὶ ἀπολιθωμένη γνώση, καταδικάζει τὸ δογματισμὸ, τὴ μονομέρεια καὶ τὴ ματαιοφροσύνη τῶν ὀρθολογιστῶν καὶ ἐπισημαίνει ἔτσι τὶς βασικὲς ἀρχές, τὸ ὑψηλὸ ἦθος καὶ τὴ μετριοφροσύνη ποὺ πρέπει νὰ διέπουν τὸ ἔργο κάθε ἐπιστήμονα καὶ κάθε μελετητῇ τῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων.

Στὰ περαιτέρω κεφάλαια ἡ κα Κελεσίδου-Γαλανοῦ, ἀναπτύσσοντας τὸ κύριο θέμα τοῦ βιβλίου τῆς, δηλαδὴ τὴν ἔννοια τῆς σωτηρίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πολιτείας στὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία, παρουσιάζει ἀριστοτεχνικὰ πολλοὺς σημαντικοὺς στοχασμοὺς ποὺ διατύπωσε ὁ Πλάτων ὡς φιλόσοφος-

παιδαγωγός, ως κοινωνικός μεταρρυθμιστής, ως δεξὺς παρατηρητὴς τῶν κοινωνικῶν φαινομένων καὶ ως βαθὺς γνώστης τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Δὲν θὰ ἦταν δυνατό νὰ συνοψίσουμε ἐδῶ τοὺς στοχασμοὺς αὐτοὺς ποὺ ἀναφέρονται σὲ σπουδαῖα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Θὰ ἐξάρουμε μόνο τρεῖς κύριες ιδέες τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας ποὺ συνδέονται ἀλυσιδωτὰ μεταξύ τους καὶ διατηροῦν πάντα τὴν ἀξία τους καὶ γιὰ τὴ σύγχρονη ἐποχή.

Πρώτη ιδέα εἶναι ἡ πρωταρχικὴ σημασία τῆς ἀρετῆς γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πολιτείας. Στοιχεῖα τῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη. Ἡ δικαιοσύνη ὡς ἐσωτερικὴ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀρμονία ἀνάμεσα στὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς (τὸ λογιστικόν, τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν), ὡς πολιτικὸς θεσμὸς εἶναι ἡ ὀρθὴ κατανομὴ τῶν τιμῶν καὶ τῶν ποινῶν, ἡ ἐκτέλεση ἀπὸ κάθε πολίτη τοῦ ἔργου ποὺ τοῦ ἀνήκει, ἡ ἀποφυγὴ τῆς πολυπραγμοσύνης καὶ τῆς ἀλλοτριοπραγμοσύνης. Οἱ ἄρχοντες, «οἱ εὐθυνοιοι», πρέπει νὰ ἔχουν σὲ μεγάλο, σὲ ἀξιοθαύμαστο βαθμὸ τὴν ἀρετὴ. Ἡ ἠθικὴ δύναμη εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν ὕλική. Ἔτσι ὁ πλοῦτος, τὸ πλῆθος, ἡ ἀριθμητικὴ δύναμη «ὑπεῖκουν», νικοῦνται ἀπὸ τὴν ἀρετὴ, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν στὸ Μαραθῶνα, ποὺ ἀναφέρει ὁ Πλάτων, καὶ ἀπὸ τὸ ἔπος τῆς Ἀλβανίας τοῦ 1940, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ προσθέσουμε σήμερα.

Δεύτερη ιδέα εἶναι ὅτι ἡ ἀρετὴ στηρίζεται στὴ γνώση, ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἐλλογὴ δράση καὶ στὸν ἀριστοβίον. Ἡ γνώση μπορεῖ νὰ ἀποκτηθεῖ μόνο μετὰ τὴν παιδεία ποὺ εἶναι τροφὸς τῆς ψυχῆς. Ὄταν στὸ πρόσωπο τοῦ ἀρχόντα συμπέσει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ γνώση, τότε θὰ γεννηθεῖ ἡ ἀριστη πολιτεία καὶ θὰ θεσπισθοῦν οἱ καλύτεροι νόμοι. Ὁ νομοθέτης πρέπει νὰ υἱοθετεῖ νόμους ποὺ ἀποβλέπουν στὴ μεγίστη ἀρετὴ καὶ νὰ ἐπιδιώκει τὴν τήρησή τους, ὄχι μόνο μετὰ τὴ βία, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πειθῶ. Ἡ ἐκπαίδευση τῶν πολιτῶν καὶ ἡ διαφώτισή τους γιὰ τοὺς σκοποὺς τῶν νόμων εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ «εὐμενεία», δηλαδὴ ἡ ἐκουσία ἐφαρμογὴ τους (Νόμοι Δ 722b-723a) καὶ ἡ καλὴ λειτουργία τῆς πολιτείας. Ἔτσι σὲ τελευταία ἀνάλυση ἡ ἐκπαίδευση τῶν πολιτῶν εἶναι σημαντικότερη ἀπὸ τὸν καταναγκασμὸ τῶν νόμων.

Τρίτη ιδέα, ποὺ σήμερα ἔχει γίνει γενικὰ δεκτὴ καὶ ἀποτελεῖ ἴσως ἓνα «κοινὸ τόπο», εἶναι ἡ ιδέα τῆς ὑπεροχῆς τοῦ γενικοῦ συμφέροντος σὲ σχέση μετὰ τὸ ἀτομικόν. Σὲ μιὰ πολὺ γνωστὴ φράση ὁ Πλάτων διακηρύσσει ὅτι, σύμφωνα μετὰ τὴν ἀληθινὴ ἐπιστήμη τῆς πολιτικῆς, πρέπει νὰ φροντίζουμε γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ γενικοῦ (ἢ κοινοῦ) συμφέροντος καὶ ὄχι τοῦ ἀτομικοῦ, γιατί τὸ γενικὸ συμφέρον ἐνώνει, ἐνῶ τὸ ἀτομικὸ καταστρέφει τὶς πολιτεῖες (Νόμοι 875a). Στόχοι τοῦ γενικοῦ συμφέροντος εἶναι ἡ φιλία μεταξύ τῶν πολιτῶν, ἡ φρόνηση καὶ ἡ ἐλευθερία. Γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς φιλίας (ὁμόνοιας), ὁ νομοθέτης πρέπει νὰ ρυθμίζει τὶς μεταξύ τῶν πολιτῶν σχέσεις μετὰ βάση τὸ ὀρθὸ μέτρο («τὸ μέτρον»), δηλ. τὴ δικαιοσύνη, καὶ νὰ ἀποφεύγει τὴν ἀδικία. Ἀντίθετες στὸ γενικὸ συμφέρον εἶναι ἡ ἰδιοτέλεια, ἡ πλεονεξία, ἡ ὑπέρμετρη ἐλευθερία (ἡ «ἡδεῖα καὶ ἄναρχος δημοκρατία», ἡ ἐξουσία τοῦ «ποιεῖν ὅ,τι τις βούλεται», Πολιτεία 557b ἐπ., 558c). Ζωντανὸ δὲ παράδειγμα συμπεριφορᾶς ἀντίθετης πρὸς τὸ γενικὸ συμφέρον εἶναι ὁ τύραννος, ὁ ὁποῖος κυριαρχεῖται συνήθως ἀπὸ τὴν τάση τῆς ἱκανοποιήσεως

τῶν ἰδιαίτερων συμφερόντων του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψη φρονήσεως καὶ ἀπὸ βίαια πάθη (*Πολιτεία* 573a ἐπ.).

Ἐξ ἄλλου, ἀφοῦ, ὅπως εἶπαμε, κατὰ τὸν Πλάτωνα μόνο ἡ γνώση μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει στὴν ἀρετὴ, εἶναι φανερό ὅτι προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ γενικοῦ συμφέροντος εἶναι ἡ γνώση του, ἡ συνειδητοποίησή του ἀπὸ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν πολιτῶν. Ἡ σκέψη αὐτὴ παραμένει πάντα ἐπικαίρη καὶ ὀρθή, τόσο γιὰ τὸ ἰδιαίτερο γενικὸ συμφέρον κάθε κράτους ἢ ἔθνους, ποῦ εἶχε ὑπ' ὄψη του ὁ Πλάτων, ὅσο καὶ γιὰ τὸ πανανθρώπινο γενικὸ συμφέρον, γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας (τὸ *bonum commune humanitatis*). Πράγματι, ὅταν ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν ἀνθρώπων συνειδητοποιήσῃ τὶς ἐπιταγὲς καὶ τὴν ἀξία τοῦ πανανθρώπινου συμφέροντος, τότε τὰ ἀντίθετα συμφέροντα τῶν ἀτόμων ἢ τῶν ομάδων θὰ ὑποχωρήσουν ὑπὸ τὴν πίεση τῆς κοινῆς γνώμης τῶν λαῶν καὶ θὰ ἐπικρατήσουν σὲ παγκόσμια κλίμακα οἱ λύσεις ποῦ ἐπιβάλλονται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας, γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τῶν κινδύνων ποῦ τὴν ἀπειλοῦν σήμερα ἀπὸ τὸν ὑπέρμετρο τεχνικισμό ἢ ἀπὸ ἓνα πυρηνικὸ πόλεμο.

Ἀπὸ ὅσα ἀναφέραμε πολὺ συνοπτικὰ πρὶν ἀνω μπορεῖ νὰ σχηματίσῃ κανεὶς μιὰ ἀμυδρὴ εἰκόνα τοῦ πλούτου τῶν στοχασμῶν τοῦ Πλάτωνος πάνω στὸ πρόβλημα τῆς σωτηρίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πολιτείας, ποῦ ἐκθέτει μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια καὶ ἐπιτυχία ἡ συγγραφεὺς, καὶ ταυτόχρονα νὰ διαπιστώσῃ τὴ μεγάλη ἠθικὴ καὶ πρακτικὴ σημασία ποὺ διατηροῦν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς στοχασμοὺς αὐτοὺς γιὰ τὴ σύγχρονη ζωὴ. Στὸ βιβλίο αὐτὸ ἡ κυρία Κελεσίδου-Γαλανοῦ, στηριζόμενη σὲ μιὰ βαθεὴ γνώση καὶ ἐμπειρία τῶν ἔργων τοῦ ἀθηναίου φιλοσόφου, ἐρμηνεύει καὶ ταξινομεῖ ὀρθὰ τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὰ σωτηριακὰ ἀγαθὰ καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴ δικαιοσύνη, τὴ φιλία, τὴν ὁμοφροσύνη, ἐξαίρει τὴ σημασία τῆς γνώσης τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τὴ σπουδαιότητα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παιδείας γιὰ τὸ γενικὸ καλὸ καὶ ρίχνει καινούργιο φῶς σὲ πολλὰς πτυχὲς τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πνεύματος τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ ὅλη ἐργασία προάγει γενικὰ τὶς πλατωνικὲς μελέτες καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πολὺ ὀρθὰ ἡ Ἐφορευτικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀποφάσισε τὴν ἐκδοσὴ σὲ ξεχωριστὸ τεῦχος τοῦ ἔργου τῆς Συντάκτου τοῦ κυρίας Ἀννας Κελεσίδου-Γαλανοῦ, καὶ εἶμαι εὐτυχὴς ποῦ συνετέλεσα, ὡς μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς καὶ ὡς εἰσηγητὴς, στὴ λήψη τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως.

Γεώργιος Μιχαηλίδης-Νουάρος